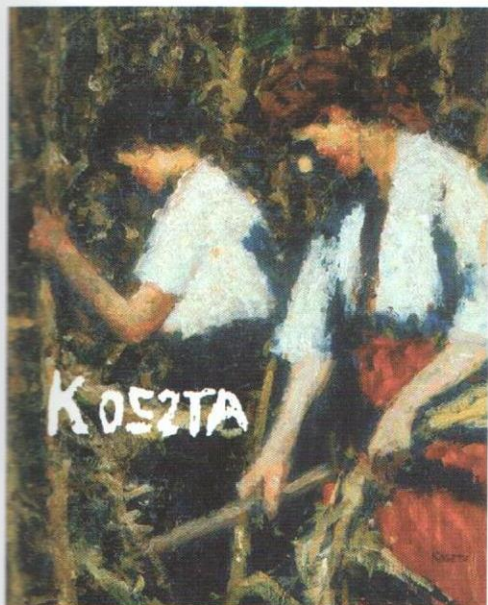

Az Alföld írája

Új könyv Koszta Józsefről

Szinyei Merse Anna: Koszta József (1861–1949)
élete és művészete a dokumentumok tükrében,
KOGART, 2014, 247 oldal

TÓTH KÁROLY

Koszta József festészetét és életét méltó módon bemutató kötet született Szinyei Merse Anna munkája nyomán, aki több évtizedes, a festővel kapcsolatos kutatómunkájának eredményét összegezte. Nem lehet kétségünk afelől, hogy a magyar múzeumokból és magángyűjteményekből összeválogatott anyag – ahogyan maga a kiállítás is – ilyen formában még nem volt együtt látható és sokáig nem is lesz.

Koszta Józsefről viszont nagyon nehéz írni, mert élete, munkássága nem dúskál a nagy fordulatokban, művészi átalakulásokban, de még a nagy „útkeresésekben” sem. Élete eseményekben meglehetősen szegényes, vagy ha ez fiatal „vándorfestő” korában nem is volt így, arról sem maradt fenn sok emlék, írás vagy egyéb dokumentum. Csak a képek maradtak, és néhány tényszerű adat.

Ezek közül sok jelentős, eddig még nem közölt darab került kiadásra a kötet második felében, egyfajta forrásgyűjteményként. Megfordítva az európai könyvek olvasásának hagyományos logikáját, most közelítsünk ezek felől, azaz hátulról visszafelé.

A kiadvány legvégén azokat a „másodlagos” forrásokat találjuk, amelyek főként a Kosztával készült interjúkból, beszélgetésekből állnak. A klasszikus újságírás hagy-

mányainak megfelelően, a leíró részek és a művész saját szava-
inak tolmácsolása (vagy szó szerinti közlése) mellett az értelmezésnek is jelentős teret biztosítanak, tetten érhetjük a Kosztát körülvevő mítoszok születését, ott vagyunk azok forrásánál. Kibontakozik előttünk az autentikus magyar festő, a „tanyasi remete” alakja, aki gyermekora helyszíne, Erdély iránt érzett nosztalgiáját kielégítendő, Nyíró-regényeket olvas, de ugyanakkor a festőkolléga, Herman Lipót írásából megismerhetjük a párizsi Pellerin-gyűjtemény Cézanne-képei között tájékozódni vágyó festőt is. Ne feledjük el, hogy Koszta ismertségéhez, mítoszána kialakulásához ezek a korabeli tudósítások is nagymértékben hozzájárultak.

Az újságcikkek előtti részben találjuk meg azt az ötvenhat levéldokumentumot, amelyek mindegyike Koszta életéhez kapcsolódik. Nemcsak a műalkotások között, de itt is feltűnnek magángyűjteményekből előkerült, eddig még nem közölt darabok. Néhány Szinyei Merse Anna által kiválasztott dokumentum ugyancsak másodlagos forrásnak tekinthető, hiszen már a művész halála után keletkezett. De még a legkorábbiak közül sem keletkezett sok 1910 előtt (összesen hat darab), amikor is a sokat vándorló és utazó festő végül megállapodott Szentesen. Szívszorító olvasni azt az 1928-as levelet, amelyben az erdélyi rokonság ajánlgatja megvételre a nagy befolyással rendelkező, fővárosi Singer és Wolfner kiadóvállalatnak a tulajdonukban levő ifjúkori Koszta-képeket. A művész egyidejű sikerétől fellelkesült távoli családtagok szinte egyetlen kiútként tekintenek a festő fiatalkori családi képeinek eladására.

Több oldalról megvilágított, árnyalt képet kapunk a levelekből arról is, hogy milyen nehézkes is volt eljutni odáig, hogy Kosztát elismerjék, képeit megvásárolják. A Tamás Henrikkel folytatott üzleti kapcsolat nehézségeiről, a képeit előszeretettel forgalmazó, önjelölt kereskedőkkel való bajlódásról, a barátok és támogatók hiányát megszenvedő, inkább elszigeteltségben dolgozó festőről szólnak ezek a dokumentumok. Ám ezek sem visznek elég közel bennünket a művész igazi karakteréhez.

Ugyanez a nehézsége az életrajzi dokumentumoknak is. Kosztát – mint minden „rendes magyar művészt” – az érdekelte legkevésbé, hogy saját életét vagy munkáit dokumentálja. Ha egymás mellé tesszük is az itt közölt életrajzokat, még akkor sem könnyű kiigazodni abban, hogy pontosan mikor, mely években, hol és mit tanult Koszta, hol járt és ott pontosan mit csinált, mint ahogy

A könyv borítója

KOSZTA JÓZSEF
Annuskát festi 1915 körül

éppen ilyen könnyedséggel kezeli épp aktuális, legfontosabbnak tartott művei listáját is. Koszta József szinte alig írt, még baráti hangú levelekből is csak igen kevés maradt fenn, azok is inkább a vele mély közösséget érző és vállaló Rudnay Gyulához szóltak. Nem is lehet véletlen, hogy 1948-ban, nem sokkal a festő halála előtt, Ybl Ervin egy hosszú, faggatózó hangnemű levélben fordult Koszta-hoz azért, mert a művészeti lexikonok, egyéb kiadványok is csak „címszavakban” tudtak információt szolgál-

tatni róla. Hogy megkapta-e a választ Ybl Ervin, sajnos nem tudjuk, de talán nem túlzás azt kimondani, hogy igen jellemző ez az epizód is az egyébként elismert és sokak által tisztelt művészre.

A katalógus első felét Szinyei Merse Anna írása adja, amely a most felsorolt forráscsoportok összességét szem előtt tartva és a művekkel összevetve foglalja össze a Koszta-életművét. Azt a feladatot látja el, amelyet egy mély és sokrétű kutatás után egy ilyen tanulmánytól elvárunk: széleskörű művészettörténeti ismeretanyagot felhasználva adja

meg a fogódzópontokat az életműben való tájékozódásra, és megmutatja azokat a nemzetközi áramlatokat, amelyek megismerése termékenyítő hatással bírt Koszta számára.

A kötet tehát így – nagyon helyesen – azt a megválaszolhatatlannak tűnő kérdést járja körül, hogy miben rejlik Koszta festészetének ereje, különlegessége. Erre a választ viszont csak az alkotások tudják megadni, az életrajz, a dokumentumok, hivatalos iratok aligha. Mit láttak benne saját kortársai, mit a műgyűjtők,

KOSZTA JÓZSEF a Lakos-tanyai műteremben 1912 körül

foto: Frdrich János, Magyar Nemzeti Galéria

a műkereskedők, melyek azok az értékek, amelyeket a Koszta-képek mindenkor szemléltői olyan különbözőképpen próbáltak megragadni, szavakba önteni?

Szinyei Merse Anna alaposan foglalkozik a festői elindulás fontos – eddig talán nem eléggé hangsúlyozott – előzményeivel. Nem lehet elégszer leszögezni, hogy Koszta már ahhoz a generációhoz tartozik, amely a portréfotózás teljes ismeretében fordult az arcképfestészet irányába és örökölte meg először ecsettel vásznon családtagjait. De ezek az életrajzi elemek is csak egy-egy lépéssel visznek közelebb bennünket a művészi életút megértéséhez, a lehetséges elágazások felvázolásához. Hiszen Koszta előtt is több lehetőség állt, amelyek irányába elindulhatott volna. Talán ezért is túlzás egy kicsit a későbbi festőt számon kérni a mintarajziskolai száraz tanulmányrajzokon, és ezért is kell az életművét becsülni, hiszen a sokszor aprólékos és egysíkú akadémiai tanulmányok ellenére Koszta el tudott távolodni ettől a merev kifejezőmódtól. Ez sok kortársának még nem sikerült.

Nagyon fontos, hogy Szinyei Merse Anna kimond olyan – a korábbi szakirodalommal ellentétes – megállapításokat, amelyek eddig – szinte irracionális módon – tartották magukat. Így például, hogy az 1894-es, a müncheni években keletkezett Fürdő után akkori tanára, Paul Höcker felfogásához áll közel, nem pedig az akkor ugyancsak a bajor fővárosban dolgozó Ferenczy Károlyéhoz. Ehhez hasonlóan a szerző elutasítja a korábbi irodalomban ugyancsak unalomig ismételt Bastien–Lepage-hatást is, amelyet nem tart igazán relevánsnak Koszta esetében. Szinyei Merse Anna tehát sikeresen cáfol sok olyan megállapítást, amely – a kutatás jelenlegi állása szerint – nem volt valószínűleg fontos Koszta számára, így Munkácsy is sokkal inkább egy távolról tisztelt példaképe volt, mintsem a festészeti gyakorlatban követni kívánt mester.

A tanulmány második felében Szinyei Merse Anna alapos elemzés alá veszi Koszta József életművét minden korszakát, és a források összevetésével, a képek szemléltető jellegű leírásával vázolja fel művészetének lényegi elemeit. Nagyon fontos, hogy a művek reprodukciói egységesen és jó ritmusban illeszkednek a szöveghez, megkerülhetetlen „kontrollanyagot” nyújtva a leíráshoz. A korabeli források alapos ismerete adja a bátorságot az elemzőnek ahhoz, hogy többször is megemlítsen, Koszta különös hangulatú, egyéni festészete bizonyára nem alakulhatott volna ki ilyen formában, ha nincs meg benne a világgal sokszor konfliktusba kerülő, alapvetően visszahúzódó természet. Ennek következménye, hogy Koszta egyedi, önálló

Az utolsó kép, 1948

hangú festészetet alakított ki, amely mélyről jövő, meghitt és érzésekkel teli, miközben olyan festői felületeket komponált, amelyekre kortársai közül is csak kevesen voltak képesek. Kosztát ezért is nehéz szavakkal, leírásokkal megfogni, hiszen nincsenek „témái”, „történetei”, különleges kompozíciói. Négyöt „archetípust” variál, ám a legváltozatosabb és a legnagyobb festői magabiztossággal, mély és összetett felületekkel.

A most megjelent kötet – Szinyei Merse Anna körültekintő munkája nyomán – kiválóan egészíti ki a Tornyai János Múzeum nagyszabású kiállítását és őrizi meg a tárlat zárulta után is a Koszta-életművet.